

F. NICOLAI CONCINÆ 14

S. THEOL. MAG.

e Congregatione

B. JACOBI SALOMONII

Ordinis Prædicatorum .

O R A T I O

HABITA IN GYMNASIO PATAVINO

Cum primum .

AD METAPHYSICAM

Publice profitendam accederet .

VENETIIS, MDCCXXXII.
SUPERIORUM PERMISSU.

Amplissimis

REI LITERARIÆ TRIUMVIRIS

JO: FRANCISCO

MAUROCÆNO

Equiti,

ALOYSIO PISANO

Equiti, & D. Marci Procuratori,

PETRO GRIMANO

Equiti, & D. Marci Procuratori,

Universoque Ordini præclarissimo

GYMNASII PATAVINI

MODERATORUM

F. Nicolaus Concina

F.

UONIAM hæc, Viri
*Amplissimi, a me ha-
bita Oratio in celeberrimo Vestro*

A 2

Gymna-

Gymnasio Patavino non sine qua-
dam Sapientium approbatione acce-
pta fuit, eorundemque nonnullis
ab omni adulandi suspitione longe
alienis haud indigna existimata;
ut lucem aspiceret, eam lubenti
animo typis edendam illico destina-
vi; quo grati animi atque obser-
vantiae erga Vos meae publicum exi-
steret, atque perpetuum argumen-
tum. Hoc consilio nunc jam edi-
tam ad eam Vobis supplex offeren-
dam accedo, quam pro Vestra in-
credibili humanitate spero fore, ut
equi bonique faciatis. Eoque ma-
gis id sperare me juvat, quod cum
vestram, tum Majorum Vestrorum
providentiam, qua Metaphysicae ca-
thedra fuit instituta, atque suo lo-
co immota servatur, hac ipsa Ora-

tionem

tione tam multum, quam quod maxime commendavi. *Rationibus siquidem invictis ac summe perspicuis palam feci, Metaphysicam non modo utilem esse, sed penitus necessariam Religioni naturali atque hominum societati tuendæ & vindicandæ; & hac nostra quidem potissimum tempestate, qua utriusque principia & fundamenta nituntur homines impii subvertere; eadem abutentes disciplina. Quæ autem major providentia, quodque divinius potest esse consilium, quam eam alere facultatem, qua res Divine & humane contineantur; ex quibus felix faustumque Principum Imperium, & privatorum integra salus pendent? Quare desinent tandem aliquando nonnulli (si quidem*

suo possint genio non semper indulgere) Metaphysicam veluti inutilem , Et nobilissima Vestra indignam Academia ad invidiam Et contemtionem traducere . Quod qui faciunt , nomen tantum Metaphysicæ usurpare , quid autem ipsa valeat , aut illi iidem ignorare videntur , aut eos certe , apud quos eam calumniantur , putant nescire . Sic porro Triumviri sapientissimi , a natura , aut consuetudine quadam comparati sumus , ut , sicut aspectus sæpe rerum facie , ita earundem nominibus nostræ nonnunquam aures offendantur : unde fit , ut animus , nisi ratione cobibeatur , res ipsas magno ceteroquin in pretio habendas contemnat . Quo profecto naturæ , sive consuetudinis vi-

1
2
tio confisos fuisse arbitror Meta-
physicæ vituperatores : cum bocce
nomine a quibusdam Aristotelis In-
terpretibus forte minus sapienter ,
Et satis barbare excogitato , nihil
per se nobile , nihilque grave Et lau-
de dignum explicari videatur , sed
eo ineptiæ solummodo atque inanes
subtilitates vulgo creduntur signifi-
cari . Quamquam vel ejusdem no-
minis vim si paululum attentius
considerarent homines isti , quid-
piam ex eo sublime cognoscerent .
At vero , si usus obtinuiſſet , no-
stra ut hæc disciplina , Prima Phi-
losophia , Et prima quidem non
tam ordine doctrinæ , quam tra-
ctandarum præstantia rerum , vel
Theologia , naturalis scilicet , aut
denique Sapiencia appellaretur ,
A 4 quem

quemadmodum reipsa est, eamque pluries Aristoteles appellavit; nullus sane unquam, nisi insipiens & stultus, ausus eidem fuisset constare calumniam. Neque enim credibile est, ut scientiarum omnium (a) maxime liberalem & liberam, maximeque honorabilem atque Divinam, (ut *Metaphysicam nostram* idem laudatus Philosophus prædicat) propter squallorem atque barbariem, quam olim, communi cæterarum disciplinarum calamitate, passa est, despiciendam abjiciendamque garrirent: alioquin imprudentissimi suas quoque merces, quibus ipsi tantopere gloriantur, quasque plurimi vendere
student,

(a) lib. 1. *Metaph.* cap. 2.

student, in eandem, etsi nolentes, damnationem projicerent. Fateantur ergo, quod verum, quodque illis non minus, quam nobis est necessarium; quæ nempe sunt hominum artes profitentium vitia, eadem artibus ipsis minime esse tribuenda, neque in istas esse convertendas animadversiones, quæ forent in artifices exercendæ. Verum ut probabiles in Metaphysicam criminationes videri aliquando potuerint, nunquam tamen profecto minus, quam nostro hocce tempore, quo Sapientiores qui haberi, & esse cupiunt, nihil, quam Metaphysicam, impensius colunt; quove nec ceteræ disciplinæ satis delectant viros ingeniosiores, nisi Metaphysicis, hoc est exquisitis, necessariis, at-
que

que æternis rationibus fuerint per-
tractatæ; Et quo denique tempore,
tanto numero, ex Transalpinis præ-
sertim, libri prodeunt de Metaphy-
sicis rebus, aut Metaphysica certe
subtilitate differentes: qui Et avi-
diori præ reliquis studio a multis
queruntur, Et diligentius versan-
tur ab iis, qui contemplatione ma-
lunt, cognitioneque accurata clare-
re, quam multa onerari, indige-
staque rerum memoria. Illud au-
tem est mirabile dictu, seu verius
ad movendos risus aptissimum, quod
ex iis etiam, neque paucissimi illi
quidem, qui Metaphysicam deri-
dent, eamque afficiunt contumeliis;
libros tamen ex ejus penu deprom-
tos, ejusque luminibus ornatos;
non illius tamen abjecto, sordido-
que

que nomine inscriptos , sed aliis speciosis honestisque titulis decoratos , Et cariore comparant pretio , Et frequentissimis atque amplissimis laudibus prædicant . Verum Deo Optimo gratias nos habere atque agere summas oportet , Moderatores præstantissimi , quod Vos potissimum , singulari videlicet Sapientia Viros , Vobisque semper similes providentia sua literarum studiis præficiendos destinaverit , ne a vanis hominibus , suarumque dumtaxat rerum amatoribus quicquam contra fas Et æquum inverteretur . Ipsi enim per Vosmetipsos optime novistis , quæ studia utilia , quæ necessaria fuerint , quæque adeo fovenda , aut emendanda ; quæ contra tamquam inutilia , Et inania

nia

*nia exscindenda: neque ullum sub-
est periculum, ut Vobis a quo-
quam maledico, vel ab iis, qui
quæ plane ignorant, ea se scire
magnifice jactant, imponatur. E-
jusdem proinde Dei Optimi Cle-
mentiam enixe rogo, ut Vos Reip:,
ac literarum bono diutissime salvos,
Et incolumes esse velit, mentem-
que in posteros, atque animum
Vestrum transfundat.*

Metaphysica his præcipue temporibus Religioni primum , deinde Hominum societati necessaria est .

O R A T I O

SI ita fortuna tulisset , letiſſima Sapientum corona , ut a prima ætate in hac ego Urbe , elegantiffimo Muſarum domicilio , auguſtiſſimoque ſcientiarum omnium templo , & literis inſtitutus , & veſtra uſus fuiſſem conſuetudine diuturna , id equidem inter Deorum immortalium beneficia haud mediocre reputans , veſtrum hodie conſpectum minus vererer , vultuque hilariore , animoque minus trepido , hunc editum ac per ſe honeſtiſſimum locum tenerem , quem Sereniſſimi Veneti Principis gratia & auctoritate , atque ampliſſimorum rei literariæ Triumvirum , ſummæ beneficiæ delectu ſum aſſequutus : (quibus propterea cum gratias agere tantas non poſſim , quantas debeo ; habiturus tamen ero tantas ,
quan-

quantas maximas meus animus æternum capere potest). Nunc vero cum me novum plane militem in hæc sacra Minervæ castra inter tot veteranos videam conscriptum , sub quorum prius disciplina nullum posuerim tirocinium , mehercule vehementius commoveri non possum . Hinc enim jure metuam , ne in hocce genere militiæ laudatissimo more vestro valeam mereri stipendia ; mihiq; illa sint maxime defutura subsidia , quæ ab usu & experientia pendent , quæque potius frequenter auscultando peritos , quam longa meditatione percipiuntur ; inter quæ artem , modumque dicendi potissimum refero . Ecquisnam autem omnem adeo exuerit verecundiam , ut coram frequentissimo gravissimoque conventu , cujus incredibilis sapientia est cum summa eloquentia conjuncta , audeat vel non pleniorē habere orationem ; ne rudem , indigestam , ac barbaram dixerim ? Quis tam illiberalis , ut altissimis de rebus acturus sermone uti ferreo ; impuro , nihilque sæpe bonis auribus significante minime erubescat ? Quamquam plurimos tam animo agresti esse video , ut non eloquentiam modo late fluentem , mirificeque ornatam , verum etiam æquabile omne ac temperatum orationis genus , ipsamque rectam & castigatam dicendi rationem , quam assequi minime possunt ipsi , a Philosophia ,
& ab

& ab omni scientia judicent alienam. Quorum ego ab errore tam longe absum, quam proxime ad eorum accedo sermonis inopiam. Nec vero hoc a me eo dictum existimari velim, ut apte, distincte, ornate, copioseque dicendi facultatem quasi ultro aliis concedens, mihi Divinæ Philosophiæ, cuius tradendæ munus aggredior, laudem videar quodammodo vindicare. Id quam facerem arroganter, & ego ipse apprime intelligo, & reliqui subinde haud sine magno meo pudore cognoscerent. Sentio enimvero res scientiæ huic subjectas, & sublimius positas, & latius effusas, & pluribus obtendi difficultatum involucris, quam ut eis se æquare humile ingenium possit, aut intra suas angustias comprehendere, aut hebetiore, qua laborat, acie perspicere: quæ dum serio expendo, animos ferme despondeo. Illud vero plane me conficit, quod aliud longe sit intra privatæ scholæ parietes obstreperere; aliud in lyceo publico apertoque omnibus, idque Patavii dicere; Patavii inquam, ubi illi audiunt, qui optime docerent; ubi, quod caput est, summo viri ingenio, doctrinæ, eruditionis, & elegantiae fama celebratissimi scientias profitentur, artesque illustres. Cui florentissimo ordini cum ego adjungor, quanto suffundar pudore, verbis non satis valeo explicare. Reliquum, quod

quod mihi accedit incommodum ex laudatissimis viris, qui sedem hanc eodem, quod mihi modo concreditum est, officio defuncti ornarunt, silentio præteribo, ne nostræ familiæ laudes, quamvis oblique, persequi videar. Omnia vero a me adhuc dicta, quæque mihi ad locum multo meo merito altiore accedenti omnino dicenda erant, ita vos velle accipere quæso, ut infirmitatem meam confitenti indulgentiam tribuatis, quam a singulari vestra benignitate non sperare nefas esset. Quoniam autem de vestra in me omnium humanitate optimam opinionem animo imbibi, peto etiam a vobis, ut mihi detis hanc veniam, provinciæ meæ, quam in eo solempni hac die, accomodatam, vobis non molestam, eis vero, quas tanta cum gloria profitemini ipsi, quasque ego omnes ad unam veneror, disciplinis nulla ratione injuriosam; ut me pro Metaphysica primum dicentem patiamini de ejus dignitate & præstantia libere, quæ sentio, loqui, & in ejusmodi disciplina, quæ propter temporum injuriam olim in contemptum adducta jacebat, sed non ita multo ante a præclarissimis viris in hac ipsa Academia erecta & vindicata, uti prope novo, quantum ego quidem intelligere possum, atque inulitato argumento, quo ad eam censui proludendum. Quod si mihi a
vobis

-vobis tribui concedique cognoscam , perficiam profecto , ut hanc Philosophiæ partem non modo (quomodo posset videri aliquibus) non segregandam , cum sit plus trecentis abhinc annis inducta , ab hoc celeberrimo Gymnasio cæterarumque disciplinarum collegio ; verum etiam si non esset , pro vestra pietate & sapientia putetis adsciscendam , atque associandam fuisse . Etenim si Deum , quo nihil majus esse & cogitari potest , ejusque cultum , si animorum immortalitatem , atque hominum convictum facta tectaue esse velimus , quod omnes maxime volumus , si quid sanctum , si quid justum , si quid tranquillum , si Divina omnia & humana imperturbata desideramus , in Metaphysicam ego statuo toto pectore incumbendum ; atque ut paucis dicam , hanc habete omnem consilii mei rationem : Metaphysicam his præcipue temporibus Religioni primum , deinde hominum societati necessariam esse . Rogo vos etiam atque etiam , efflagitoque , ut ausum meum sustineatis , donec rationes , quæ me ad id audendum perpulere , in medium adferam .

Quemadmodum nullum certius ædificiis ruinæ periculum imminet , quam cum fundamenta , quibus sunt excitata , vacillant , nullamque infestioem sustinent Vrbes opugnationem , aut acerbioem cladem perti-

B me.

melcunt , quam cum hostes cuniculis tentant vallum suffodere , ut inter dejecta mœnia , everfarumque domorum strages conclusi cives miserrime opprimantur ; ita nihil gravius , nihilque potentius in universæ Religionis excidium metuendum , quam si principia prima , quibus illa inædificata consistit , ex animi proposito revocentur in dubium , aut , quod pejus est , specie falsitatis per sophisticas argutationes obducantur . Licet omne verum suapte natura incommutabile sit atque æternum * , vitio tamen a nobis , an aliunde ducente originem , frequentissime evenit , ut vera quæ sunt , falsa existimemus , aut minimum incerta ; quæ contra a veritate longissime distant , hæc firma nobis , aut probabilia videantur . Sed quod non sine cordis ægritudine potest recogitari , hujusmodi monstrosas vicissitudines nusquam faciliores , quam in Religionis negotio , deprehendere est . In hanc , quoniam præcun-

ctis

---

* Veritates aliæ sunt necessariæ & æternæ necessitudine , & æternitate absoluta , atque ex vi sua ; cujusmodi sunt veritates omnes Logicæ , Geometricæ , & Metaphysicæ : Aliæ sunt necessariæ , & æternæ aliqua solummodo facta positione , & ex aliena vi , ut veritates physicæ & morales quamplurimæ . Sed hæc susiorem merentur explanationem .

Atis rebus nos maxime tangit , satis procli-
 ve videtur , siue excessu peccare , siue defe-
 ctu , nimia solitudine in opposita propel-
 lente . Vergit indocta & plus iusto meticu-
 losa pietas in superstitionem ; cautio vero
 superciliosa , nimiusque libertatis amor ad
 impietatem delabitur Religionisque subver-
 sionem : quam in maiore discrimine , casui-
 que proximiorum haud eo tempore censeo ,
 quando tristes popularium segetes vitiorum
 exuberant ; sed cum homines pravis animi
 affectionibus impediti abundant ingenio &
 studio literarum . Nam quamdiu in animos
 Religio dominatur , sua quemque fraus ,
 suummet scelus agitat , & vim passæ con-
 scientiæ objurgationes perturbant . Hæ sunt
 hominibus , qui adhuc aliqua tenentur Re-
 ligione , assiduæ domesticæque furia , quæ
 dies noctesque , si quid impie scelerateque
 commiserint , eos irrequietis pavoribus stimu-
 lant , ac criminum implacabiles poenas re-
 petunt : ad quas diras molestias depellendas
 viam diversam insistant imperitum vulgus ,
 & docti ingeniosique viri . Illud aut æternæ
 salutis projecta spe suo se fato committit ,
 aut vana se lactans securitate veniæ demum
 obtinendæ externis solatiis studet intimum
 mœrorem delinire . Hi vero non adeo vo-
 lunt (si superis placet) imprudentes videri ,
 ut ab eo nunquam desistant , quod sibi agen-

dum non esse persuadeant , æternumque malint perire , quam ab arrepto flexuoso tramite pedem referre . Quid igitur ? Progredi nempe volunt , quo cœpere , sed læta fronte tranquillo corde , metuque omni prorsus fugato . Ingenii itaque præstantia freti , doctrinæque & eruditionis copia fulti , ausu plane incredibili Religionem aggrediuntur , quæ timoris omnis fons est & origo : ejus omnem sibi radicem averruncandam proponunt , ne , si qua forte supersit , sævos aliquando , aut ubi cum morte fuerit conflictandum , cruciatus edat , tumque furiis tædas accendat , unde perculsi animi concidant , eaque repente destituantur fortitudine , quam incolumes vegetique ostentant . Magna cavent provisione , quominus sibi id accidat , quod Tullo Hostilio novimus contigisse : cui longinquo morbo cum esset implicatus , (a) *adeo fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces , ut qui ante nihil ratus esset minus regium quam sacris dedere animum , repente omnibus magnis parvisque superstitionibus obnoxius degeret , Religionibusque etiam Populum impleret .*

Hæc nemo a me Orationis causa fingi

(a) Livius Decad. p. 1. c. XII.

fingi putaverit , quem modo secta illa non lateat , quam fortium spirituum vocant , (ego vero ferocium , audacium , temerariorum , immanium voco) quique non libros sine numero in dies prodeuntes ignorat , quibus nequaquam Christianæ Catholicæ Ecclesiæ recta bellum indicitur , sed Religio ipsa , quam , eo quod sit germen naturæ , dicimus naturalem , in certum discrimen adducitur ; quæ ruere tamen non potest , quin etiam illa , quæ Divino superinducta est afflatu , in interitum propellatur . Isti , quos noto , Majorum suorum , qui a Romana Fide defecere , ausibus minus contenti , aliquid longe horribilius sibi moliendum cogitarunt ; quod calidissime pro sua faciunt impietate . Cui namque bono Religionem commutasse , si in qualibet sit formidandum & flagitiorum pœnas eluere necesse sit ? Pro dolor ! hæc est natura conditioque quicquid libuerit agendi opinandique licentiæ , ut in deterius perpetuo feratur . Haud admodum hoc hominum genus sollicitum est , quid veteri ac novo Divino instrumento contineatur , quid venerandus SS. PP. conventus doceat , quid Ecclesiastica ferat historia : neque laborant magnopere , quid Romanam dictamque perperam Reformatam Ecclesiam intersit . Cur enim in ramis sin-

gulis amputandis tempus prodigant , quibus constitutum est arborem ipsam ad extremas usque radices succidere & convelle-
re ? Rationibus itaque , seu verius sophismatis ex perverso Metaphysicæ studio comparatis naturalem Religionem oppugnant . Ut namque eodem ex fundo humanæ naturæ , prout integer fuerit , sive infectus , virtutes enascuntur & vitia , ita ex ejusdem artis usu recto vel pravo opera utilia & noxia itidem manant ; quique in arte fuerit exercitator eo ingeniosius graviusque , si animum libido inceserit , in eam peccabit . Quis docto Medico peritius venenum mortiferum propinabit ? Quis subtiliore astutia quam in Jure versatus justitiam circumvenerit ? Qui igitur omnem plane Religionem inimice infectantur , Metaphysicam impensius colunt , illi se dedunt , illiusque recessus intimos subeunt , eoque ardentiori studio , quod eam videant a magna & præcipua literatissimorum parte , aliis distenta curis , negligi , aut in vaniloquentiam & nugas a quibusdam fuisse conversam . Altissima hujus scientiæ principia , notiones resque subjectas discutiunt , varie commiscunt , proque suo ipsorum libito comparantes colligantesque confundunt , difficultates retrusiores easque gravissimas tota contentione promovent , atque urgent . Veterum

rum Philosophorum (quo nomine præsertim digni habiti sunt, qui maxime Divinæ Philosophiæ operam præbuere) monumenta revolvunt, ut opinionum ratio numque habeant delectum, quibus Religioni damnum inferre se posse arbitrantur. Ordinem sempiternum, quo uno verum ac bonum omne regitur, disturbare nituntur atque disjicere, cui casus eventusque fortuitos substituunt; aut si quem ordinem nonnulli victi experientia confiteantur, illum non a mente suprema judicant proficisci, sed per se ingenitum huic Mundi machinæ, quam a Divina procreatione subtrahentes ad infinita protendunt spatia æternitatis. Providentiam ac Deum ipsum a materia diversum, præmiaque & supplicia, quæ probos & improbos post mortem maneant, inter fabulas numerant. Animos ab omni materiæ contagione sejunctos eorumque immortalitatem ut idola vana delirantium irrident: quibus si cogitandi facultatem, quæ vis materiæ nequeat esse, objeceris, graves prudentesque monent, ipsius materiæ vires nobis esse latentes. Quod si eos familiarissime consulueris, omnia cujusque dogmata Religionis, aut a quibusdam cerebro infirmis, aut ab aliis plausus popularis captandi libidine, & lucri causa, tum a viris politicis dignitatis atque po-

tentiaē amplificandæ gratia , calide sancita
fuisse ad subjugandam imperio continen-
damque in officio multitudinem imperitam,
intelliges. Quoniam vero Socratis, qui stul-
tam tantummodo Deorum turbam damna-
bat , extremam calamitatem in memoriam
revocant , mirum quanto diffeminant arti-
ficio impias opiniones totidem Proteos cre-
deres : modo profiliunt , modo se retra-
hunt. Sæpe antiquorum male sanas senten-
tias proferunt, quas averfari dum simulant,
earum rationes explicando , novoque pro
sua virili robore addendo , reipsa confir-
mant . Nonnunquam illos videas , dum
alios læsæ Religionis arcessunt , in eorum-
dem tamen raptos admirationem celebrare
ingenia , ingeniorum fœtus ad Cœlum us-
que extollere , argumenta prædicare , qui-
bus nondum fuerit satisfactum . Dogmati-
cos ad tempus agunt, ad tempus sophistas,
sæpissime Pyrrhonios humanæ mentis in-
firmitatem deplorantes.

Hæc cum tacitus mecum ipse recogito,
soleo Deum Opt. Maximum precari enixe,
ut mentes velit tam perniciofa lue polluta
expiare, eamque coerceat, ne in etiam-
num puras veluti contactu quodam pro-
cedat . Sed si ab humana industria aliquod
potest ad hunc morbum pellendum averten-
dumque parari remedium , præsidiumque
fer-

ferri Religioni periclitanti, illud non aliunde sane crediderim quam e Metaphysica sincero diligentique studio pertractata, tamquam e fonte suo posse depromi, ut fraudes sua opposita arte deludantur. Enimvero modo singulæ disciplinæ finibus suis contineantur, nec aliæ in aliarum ditionem incurrant, nullam omnino præter hanc unam inuenies, cujus naturalis intersit Religionis principia & fundamenta tueri & confirmare, tela hostium retundere, paratosque abrumperè scopulos & tendiculas. Ecqua enim id sibi officii jure assumeret? Non sacra illa Theologia, quæ naturæ lumen transmittens, una Divina auctoritate innixa, solisque a Deo loquente principiis revelatis, atque inde profluentibus adminiculis, suo ex officio Christianam Fidem dumtaxat propugnat offuciasque dispellit, quas ei prætendunt a Romana Ecclesia transfugæ, vel qui sacrarum literarum partem aliquam amplectuntur. Tametsi non sum nescius, magnam Metaphysicæ melioremque supellectilem jamdudum in illam fuisse illatam: sed nos, quæ juris sunt nostri, quoad ejus fieri poterit, repetemus. Neque vero Philosophiæ morum partes esse in naturalis Religionis defensionem accurrere ullus recte sentiens dixerit; sed ut maxime hujus cultum pro loci ac temporis op-

por-

portunitate , cæterisque pensatis adjunctis procurare . Reliquas neque commemorando prætereo disciplinas , ad quas ne suspicari quidem fas est , quicquam de rebus hujusmodi pertinere . Una proinde superest Metaphysica , cui pleno jure universa hæc sparta ornanda debetur . Quod ex ipsis , quibus ab heroicis usque temporibus fuit insignita , Divinæ Philosophiæ & Theologiæ nominibus certum compertumque efficitur . Hæc igitur supra cæteras omnes naturali lumine partas scientias affurgens , ac veluti quadam in specula posita , universum terrarum orbem undique perlustrans , res animadvertit innumeras , infinita propemodum varietate distinctas , quæ constantia tamen , & ordine simul ineffabili omnes consentiant , singulæque quasi distribuentis justitiæ speciem cum productione sua , tum apta partium suarum compositione , præferant . Ex quo imperturbato ordine cum tanto discrimine rerum conjuncto , copiosa luce diffusa , clarissime conspicitur suprema aliqua virtus & causa , quæ rebus hisce aspectabilibus præsideat , quæ cuncta pro nutu , summa tamen sapientia , provisione & justitia temperato moderetur , certosque in fines dirigens ad concentum hunc mirabilem cieat . Ab orbe magno in parvum lumine reflexo . Divina hæc Philosophia homi-

mi-

minum interiora pervadit ; ubi nonnullas cum detegat veri æterni communes notiones, quibus universæ gentes pari consensione adhærent, ideam ratiocinando colligit ordinis sempiterni, cæterarum omnium veritatum regulæ & mensuræ: qui ordo, cum corporum nequeat esse simulacrum, neque illis incidi, quoniam hæc sunt fluxa, & labilia; certe quidem oportet, ut sit affectio rei, quæ corporeum omne, & caducum supergrediatur, quamque adeo mentem liceat appellare, mentemque, medius fidius, omni ex parte infinitam. Cum enim beneficio, & vi æterni illius ordinis generales quasdam sententias, præter ullam diffensionem, homines toto orbe dispersi, culti & barbari amplectantur, nulla cujusquam ipsorum mens, siquidem finita est certisque limitibus comprehensa, potest ejus ordinis, quo mentes innumerabiles, spatii & temporis immani intercapedine diffusæ colligantur, in easdemque veritates trahuntur, principium esse & origo. Hocce unum genus argumenti, ita solidum, ita splendidum est, cum fuerit, sicuti postulat, explicatum, ut eo Metaphysica posset impios omnes prosternere, eorumque tenebras dissipare; si non deploranda fieri experientia cogeremur, rationes plurimas, quæ sunt ad probandum efficacissimæ, ad persuadendum minimum valere, affectionibus

nibus animi in contraria distrahentibus , ad quas longe tenacius , quam ad sirenum scopulos plerumque homines adhærescunt : quemadmodum contra rationes suapte natura infirmæ , tamen ut persuadeant plurimum possunt , quod sensui effusæque libertati indulgeant.

Verum quamquam est desperandum , ut qui obstinato , perditoque animo in sensuum tenebris delitescunt , eos isthæc disciplina quanto suo cunque fulgore illuminet ; id saltem , prout est in humanis , efficiet , ne qui adhuc libero gaudent aspectu , alieni erroris caligine obtenebrentur . Metaphysica enim , pro qua dicere in animum nobis induximus , haud hercule distinctionibus vanis , sed maximi ponderis & clarissimæ lucis , non sensu vacuis verbis , sed integræ doctisque omnibus acceptæ significationis , invictisque rationum momentis , multo sane pluribus , quam valeant reputari , cum ignorantia superstitionem , tum vanæ fallacisque sapientia impietatem , quæ e regione opposita rationis Religionem adoriuntur , opprimit , fugat , exterminat ; ut sanis omnibus veritas fulgentissime splendeat . Hæc Hobbessii , (ut de iis dicam , qui per hæc tempora sunt præcipui Genii dissolutorum) sacrilega dogmata , hæc Spinosa post homines natos perfidiosissimi systema , hæc Baylæi argumenta pro gemino
Ma-

Manichæorum principio nimium jactata, ejusdemque, ut reliqua fileam, fallacia & dolo plenam, qua plurium Deorum cultores Atheis peiores affirmat, sententiam mira perspicuitate eludit, refellit, evertit. Hæc enim Philosophia vere sublimis, duo rerum summa genera non distincta, sed plane diversa commonstrat, alterum in corpore, alterum in intelligente natura positum; e quo posteriore mentem æternam, immortalem, Deum Opt. Max. discernit, qui cunctas res alias ex tota æternitate præcesserit; easve quo temporis articulo ipsi fuit visum, ex nihilo, quia est omnipotens, procreaverit; artificioque inexplicabili ex infinita sapientia composuerit; quique sua omnia impleat immensitate; cujus cura & providentia suprema simul & infima, maxima pariter & minima temperentur; ab ejusque voluntate motus suos singula obtineant, unde omnis varietas & constantia oriatur. Homines quoque manifestis & ineluctabilibus argumentis evincit, ut animos habeant ex mente Divina decerptos*, de-

---

* Non equidem facta partitione Divinæ substantiæ, ita ut animi sint eius quædam portiones, sicut impie commenti fuere plerique veterum Philosophorum, atq; hæretici Manichæi, & Priscillianistæ; sed Divina efficiente virtute, a qua ex nihilo conduntur, ad Dei ipsius naturæ, quæ omnino incorporea est, similitudinem.

delineatosque , tamquam ejus adumbratas imagines , omnis materiæ expertes ; qui vitam inclusi corporibus tribuant , hisque intereuntibus , illi æternum maneant , jugi felicitate , quæ rationem deceat , fruituri , si Deum ipsum , pro ratione scilicet , vereantur & colant , justitiam morumque probitatem sectentur ; pœnas , si secus fecerint interminabiles daturi . Quis porro inficias iverit , cum hæc & alia his consentanea fuerint explanata , Religioni naturali esse Metaphysicæ opera consultum , deque impiorum causa conclamatum ? Qui , si tamen adessent , sicut longissime absunt , haud dubito , quin musitarent , me sane multa , & speciosa huic disciplinæ tribuere , sed omnia ex revelatæ desuper Religionis præjudicio , quo summo , non tam magnifice de illa sensurum ; neque , si periculum fieret , ullam ex tot jactatis rebus ejus solius usu præstiturum . Itane vero ? Quod ad me quidem attinet , nihil ego promittere aulim : cæterum quod ad scientiam ipsam spectat , si quo par est ingenio & diligentia excolatur , cum præfata tum alia plura , quocunque lumine alieno subtracto , de ea fidentissime polliceor .

Utrumne ergo quis dixerit , eodem illo præjudicio laborasse Philosophorum veterum præstantissimos , ut Thaletem Milesium , ut
Pytha-

(XIX)

Pythagoram, ut Socratem, Platonem, Aristotelem, aliosve plurimos, quos tam multa, tam præclara, tam vera, plerisque licet falsis intermixta, novimus de Religione tradidisse? (quamquam non me lateat, horum quoque pronunciata a plerisque malo dolo, in sinistram partem deflecti, sed hæc alias). Tuæ sunt omnes, Thales Milefi, Græciæ Sapientum princeps, tuæ, inquam, singulares illæ, ac vere divinæ sententiæ: Deum antiquissimum esse omnium, primumque motorem immobilem, qui neque initium habeat æternus, neque fatum immortalis timeat, quem ne nostræ quidem lateant cogitationes; factumque ab eo Mundum pulcherrimum; humanum item animum naturam seipsam moventem, impertientem corpori motum, expertemque interitus. Tuæ illæ sunt, Pythagora, Italicæ Philosophiæ parens, quibus Deum agebas per universas Mundi partes commean-tem (1) atque diffusum, (2) ex quo omnia, quæ nascuntur animalia, vitam capiant, illumque esse omnium principium
& tem-

---

(1) Non loci mutatione, sed operationis efficacitate.

(2) Non porrectione partium, quas habet nullas, sed immensitate substantiæ individuae.

& temperationem , virtutum & operum cunctarum opificem ; neque sensui neque passioni obnoxium ; quique tantum intelligi queat , non autem ullo percipi sensu . Atqui transmigrationis errorem si ab hujus Philosophi de animis doctrina absterferis , quid potest illa sanctius cogitari ? *Audiebam* , inquit Cato major apud Tullium , (a) *Pythagoram , Pythagoreosque nunquam dubitasse , quin ex universa mente Divina delibatos* (3) *animos haberemus* : de quorum neque immortalitate ullo unquam tempore dubitarunt , quod ab immortali Deo originem ducant , ad quem tandem purgatos in Cælum revehendos statuebant . Quid Socratem referam ? qui pro Deorum multitudine eliminanda mortem subiit ; qui contra Deum unum , Mundi mentem , in se ipso perfectum , rerum omnium conditorem , cunctisque , ut sint & bene sint , largientem pronunciabat ; tum rei cujusque curam ipsum habere docebat , hominum vero imprimis , quibus illi placentibus præmia , displicentibus supplicia decreverit . Platonem similia & uberiora in Religionis commendationem præsidiumque attulisse , qui

---

(a) Lib. de senect. cap. 21.

(3) Vide Annotat. pag. 17.

qui vellet ostendere , in meridie solem indicaret ; quem felicissimo præstantis rationis ductu pene ad Christianæ Religionis oras appulsum , non unus inter veteres Patres Augustinus admiratus fuit . Nam quid ego de Aristotele dicam , postquam Christianorum scholas a multis sæculis implet ? Sed quorsum hæc tam longa commemoratione ? Ut quisque nempe intelligat , Metaphysicæ esse naturalis Religionis officium defendendæ & explicandæ . Cedo enim , qua alia scientia instructi Philosophi illi , tam mirabilia & divina cogitassent ? tum etiam , ne quis mihi amplius audeat sanctissimum optatissimumque Fidei præjudicium obijcere , dum tanta de principe spondeo Philosophia .

Nunc si ex Philosophorum officinis discedentem ad sacras celebriorum Ecclesiæ Patrum lucubrationes , vel cursim lustrandas , ut me conferrem , temporis ratio pateretur , Deum immortalem ! in quam profundissimarum disputationum messem non ego inciderem , haud aliunde , quam ex opimo Metaphysicæ campo accumulata , ad eos , quibus nondum Christi nomen affulserat , revincendos ? quos , præter Gratiæ Divinæ miracula , incassum novi Legislatoris jugo subdere , ejusque mysteriis humanum captum longissime superantibus

initiare, prætentatum fuisset, non ante revulsis erroribus, quibus eorum in animis naturalis Religio sordebat, cui tamquam furculus ea, quæ est a Deo promulgata, inferitur. Quî namque fieri unquam potuisset, ut Philosophi in differendo subtilissimi ad Evangelium sacris tenebris undique circumfusum accederent, quos tamen magno numero accessisse neutiquam ignoramus; nisi naturali etiam Theologia fuissent edocti, legem Cœlo demissam ei, quæ a nostra ratione exoritur, minime repugnare? Gestiret animus, fateor, prolixam hoc loco seriem testimoniorum pandere, quibus exploratum facerem primos Ecclesiæ Magistros Primæ Philosophiæ faciem eis prætulisse, quos humanam profitentes sapientiam ad novæ Religionis templum adducere conabantur. Sed modus adhibendus, ne otio & patientia vestra abutar.

Non possum vero, neque debeo, unum S. Thomam Aquinatem indictum præterire, quem Majorum institutis, Magistri loco, qua decet observantia colo, ejusque vestigia magna cum voluptate persequor, utinam sic mentem assequi valeam atque doctrinam. Hic porro Sanctissimus Vir, ut sacra in Theologia, ita in Metaphysica facile Princeps, quis poterit, aut animo complecti, aut verbis enarrare, quantas ex hac
poste.

posteriore suppetias universæ Religioni attulerit ? quantum illi inde subsidium accersiverit ? quam strenue omnes in eam impetus factos retardaverit ? Percurrantur , nisi pigeat , ab eo scripta volumina rationibus refertissima , non equidem ex Metaphysica nugaci , strigosa , ac , ut ita dicam , exangui repetitis , sed ex ea plane , quæ summa cum perspicacitate non minorem habet gravitatem adjunctam , meritoque augustissimo sapientiæ nomine commendatur . Vel unus ille saltem ex tot ejus codicibus sedulo legendus accipiat , qui *Summæ contra Gentiles* titulum præferens , tribus prioribus libris omnem naturalem Religionem purioris Metaphysicæ ope in tuto collocat . Hic velut in solium suæ Majestatis Deus restitutus cernitur ab errorum injuriis , quæ vel olim ei fuere illatæ , vel hac tempestate inferuntur , vindicatus ; omniumque impietatum , ac superstitionum monstra præfocata jucundum oppido piis doctisque spectaculum exhibent . Hic Metaphysicæ armis videas turbam Deorum casam , ut unus supremum , perpetuum , individuum gerat imperium . Primum mali principium a fatuitate Manetis invec tum , & a præfidente Baylaeo , Zoroastris nomine , suffultum , videas protritum ; Stoicorum ineluctabile fatum elusum , liberumque hominum arbi-

trium assertum . Videas demum (ne singula recenseam) in hoc auro cedroque digno volumine , recentium omnium impiorum Achillem confossum , jugulumque petatum . Quid enim ? An non ibi Angelicus Doctor (a) integri Spinosæ systematis fundamentum , quod vaser ille , a Davide quodam Dinando præactum , instauravit , unica evertit distinctione , non jam ex Arabicarum cavillationum penu deprompta , sed ex solidissimæ Metaphysicæ venis derivata , iisque verbis concepta , quæ nec Romanis auribus queant displicere ? Qui in illud idem , de quo agimus , opus , sicut in reliqua sui ingenii monumenta , alia congestit innumera , vel rejiciens ut falsa , vel ut probatu digna adoptans ; quæ a recentibus inde , quemadmodum ex aliis antiquæ sapientiæ fontibus , vel etiam e vetustis errorum lacunis exhausta , proque suis ipsorum mercibus jactata magnos plausus , ac pene dixerim triumphos istis plagiariis impetrarunt ; sed ab eo certe hominum genere , qui nova omnia putant , quæ sibi ante fuerant ignorata . Quæ ego animo reputans interdum soleo subirasce , non quod suas cuique laudes invideam , sed quod , contem-

---

(a) lib. 1. contra Gent. c. 17.

tempta veneranda senum canitie , novitios scriptores videam immoderatus honorari , tum quoque cum furti essent iudicio condemnandi ; qui neque malorum fructum , quos in lucem emittunt , legitimi parentes extant ; sed illos jamdudum natos , atque confossos supponunt sibi , ut ad vitam , si Diis placet , revocent diuturniorem .

Cum itaque istud vitii genus per hæc tempora in naturalis potissimum Religionis imperio grassetur , oro obtestorque , quibus facultas suppetat libros versandi conspersos impietate , ne saltem ad eorum accedant lectionem a Metaphysica imparati , via & ratione puroque animo exulta : quam unam hactenus , (aut ipse fallor) me exultimo demonstrasse , iusta mereri stipendia , ut Deum animosque immortales tueatur , tum omnia quibus Religio naturæ absolvitur ? Ut enim nemo , modo per ipsum steterit , inter lue contactos , necessariis antidotis destitutus , morabitur ; ita sane , multo minus quisquam prudens eos legerit libros , qui æternam possunt legentibus inferre perniciem ; nisi admodum fuerit informatus disciplina , qua erroribus occurratur , qui pollueri animos possunt . Verum , ut a deficiente natura obtinere non licet , ne plerique omnes sæpe ægrotent , tamen si vix

(U A A V A)
ægotantium ullus sit faciendæ sibi medicinæ idoneus ; ita quotidiano usu comper-
tum est, plurimos , qui vix quidpiam literarum primoribus labiis attigerint , impo-
tenti animorum æstu ad libros , & cœtus abripi , in quibus pessime excepta Religio laceratur , quamvis forte non pauci nil aliud pro Religione ipsa legerint vel audierint unquam , quam quod a nutrice discere po-
tuerunt . Atque ea est temporum perversitas , ut si quis de rebus bellicis , civilibus , de Jurisprudencia , de Medicina cum harum rerum peritis vellet pariter contendere , quia veluti ad otium eludendum in his aliquam temporis particulam trivisset ; ipsum valere & ad nuces redire juberent ; meritoque enimvero : Contra autem multos tam male feriatos reperiatis , qui ferme ex tripode in Religionem ferant sententiam , quod ad horam quandoque ex impiorum libris five congressibus venenum hauriunt ; cum tamen , quæ pro Religione militant , rationes vel audierint nunquam , vel ad eas purgato affectu mentem nunquam intenderint . Quæ cum ita sint , equis possit in dubium vertere , aliquos ad minus , ut Divinam Philosophiam summo-
pere colant , destinari oportere , & in hac præsertim Accademia non minus pietatis quam literarum altrice eam esse fovendam
dili-

diligentissime? Si namque medendorum corporum disciplina tanto, & quidem iuste, in pretio habetur; si Legum scientia, quæ servandis & ab injustis possessoribus repetendis patrimoniis occupatur, laudes tantas consequitur, tamque magnis præmiis merito afficitur; quotusquisque ausus erit facultatem contemnere, rerum illarum vindicem, quæ sunt perpetuæ felicitatis initia, Metaphysicam inquam, suapte natura suoque nomine, Sapientiam, quæ animos potest impietatis pestilentia laborantes sanare, istamque, ne latius serpat, comprimere; quæ bonorum incorruptibilium jura primæva intacta custodit, aut nebulonum cavillis perturbata nativam ad formam restituit? Ego certe sic sentio, sic judico: quemadmodum Principes nihil antiquius habent, quam ut propugnacula finitimis hostibus obiecta sustineant, quibus stantibus, cætera, etli forte fuerint amissa, recipiuntur; iis vero captis integræ provinciæ ferro, igni, arbitrioque hostium patent, spesque adimitur res accisas in integrum restituendi; ita quibus cordi sit curæque commissa Religio, Primæ Philosophiæ studium præ omnibus scientiis hac tempestate excitandum, emendandumque, qua parte fuerit opus. Illius quippe opera Divina omnia lumini naturali pervia propugnantur, quæ dum im-

mota consistunt, Religio etiam, quæ a Deo locuto prodivit, firmissimo stat fundamento; iis autem concussis, hanc quoque concidere & interire necesse est.

Satis mihi multa verba fecisse videor, cur Metaphysica esset pro Religionis naturalis incolumitate necessaria. Restat, ut illius deinde necessitatem posteriore loco confirmem ad humanam conservandam societatem: Cui non minores quam Religioni parantur insidiæ, nec minus noxium affertur ab hominibus perditissimis detrimentum. Sed vereor, ne ipse risum quibusdam, aliis etiam stomachum moverim, qui voluerim causam hanc ad Metaphysicæ tribunal revocare; quæ tota ad viros politicos, ad Legum peritos, ad Philosophos denique, qui de moribus differunt, spectare videatur. Etenim cum illi in disputando inciderint loci, ut de jure naturali & gentium, de justitia & æquitate, de legibus, de concordia & amicitia, de pietate in Parentes & Patriam, deque omni virtutis genere, quæ ad Cives & Rempublicam, aut Parentes & domesticos, vel ad cujusque mores componendos referatur, sit disputandum; clamabunt, nullus dubito, juris interpretes, clamabunt artis politicæ præceptores, omnesque morales Philosophi clamabunt, sua hæc esse omnia; nihil a.l.
Me-

Metaphysicos attinere . Utinam , Auditores Ornatissimi , eo loco forent res hujusmodi constitutæ , sicque ab alienæ malitiæ erroribus expeditæ , ut nullum a nostra scientia exigent adjumentum . Utinam per quorundam hominum perversorum immanem cogitandi insolentiam , & in vulgus ea spargendi , quæ sentiunt , sibi illæ primæ disciplinæ sufficerent , neque opem cogerentur postulare aliunde .

Sed (pro Deum atque hominum fidem !) illi ipsi , homines ne dixerim , an hominum monstra , quos ad Religionem omnem quatiendam conspirare non sine magno animi horrore vidimus , hominum quoque convictus , vitæque socialis leges tentant vesano conatu summovere , quas fulcire suisque locis sistere nequaquam possunt , nisi qui diuturnas cogitationes in Divinam Philosophiam contulerint . Quem , rogo , præterit , Johannem Bodinum , Michaellem a Monte , Thomam Hobbesium , Benedictum Spinosam , Petrum Baylacum , multosque alios horum gregarios , non amplius Carneadis instar æquis momentis in utramque partem disceptare , sit ne in rebus humanis justitia ; verum jus ipsum naturæ atque officium omne pervertere ? principia universa , quibus mores ad honestatem formantur , & familiares , civilesque consociationes alun-

tur, eliminare, explodere? Suapte enim natura nihil honestum, nihilque inhonestum esse palam effutiunt, sed has bonorum differentias atque malorum, hominum opinione exortas: jus ac bonum quodlibet utilitate æstimandum; tum illud tempori locoque servire; imbecillos postulare jus æquum; in summa vero potestate atque fortuna illud æquius esse, quod validius; quibus proinde vires suppetant, eisdem pariter licere servitutis jugum cæteris imponere; atque iccirco solummodo parendum, quod via sit præclusa ad imperium; homines non rationis ductu communisque gratia utilitatis, sed metu impellente, priorumque commodorum illecebris una coaluisse & contineri; leges demum non boni communis, sed potentiae consilium esse, quo stolidam multitudinem edometur. Si hæc autem pestifera semina doctrinarum in hominum animis radices egerint, an non brevi domus, oppida, omnesque civitates in ferarum silvas commutabuntur? unde turbæ, rapinæ, cædes, seditiones, parricidia, & cuncta criminum genera redundabunt, quæ præterea criminum deformitatem & nomina amittent; hæc enim perpetrantes contra naturam & rationem se facere minime arbitrabuntur. Itaque non illud modo natura patietur, (quod satis per se horribile est)

ut

ut quis externorum spoliis suas facultates & opes augeat ; sed civium itidem , fratrum , ac Parentum ipsorum , commodi sui causa , fortunas invadat & sanguinem fundat. Jam fas erit exercitibus & subjectis populis non legitimi tantum imperii jugum excutere , sed vel ipsos Imperatores & Principes cum in vincula conicere , tum ad supplicium rapere : quæ dubio procul totius generis hominum conciliationem dirimunt , commercium omne dissolvunt , quin ipsum humanum genus exterminant. Quod si Panætius apud Tullium (a) negabat , ullam pestem majorem in vitam hominum invasisse , quam eorum opinionem , qui utile ab honesto distrahentes , alterum sejunctum ab altero bonum esse ajebant ; quo nomine eos appellem , nescio , qui bonum omne sic instituunt , ut nihil habeat cum virtute conjunctum , idque cujusque commodo , non honestate metiuntur.

Quando porro ad hæc opinionum monstra ab orco vocata extirpanda , aut compescenda fasces non adhibeantur securæque , sed sit ratione utendum , quis neget a Prima Philosophia potissimam ac necessariam opem postulari debere , quæ , aut ipsa so-

C 6 la,

(a) lib. 3. de off. cap. 2.

la , aut certe cum aliis disciplinis conjuncta viribus tantum opus absolvat? qui enim humanæ confociationis primordia & flamina vitare fatagunt atque dirumpere , non alia profecto quam ista scientia abutuntur , ut ex iis , quos supra indicavimus , sophistis , satis superque constat . Artis autem vitia & fraudes sola ars ipsa potest reterege & amoliri . Sed age , cominus congregiamur . Quid ex lege pura contendas cum eo hominum genere , qui leges omnes obgannunt dominantium libidine conditas in propriam ipsorum tutelam & lucrum , suæque ambitionis alimentum ? Quid vir vere politicus cum iis , qui omnem politiam , civitates , & Respublicas subruunt , disputaverit ? Quo sese demum vertet Moralis Philosophus , ut eorum impetus frangat , qui omnino hominem ex homine tollentes , minime in naturam peccari autumant , & perfracte affirmant , modo quod sit , utile fuerit & delectabile facienti ? Ut artifices instrumentis sublati non possunt artium suarum opera conficere ; ita scientiis inferioribus qui principia subduxerit , resque illis subjectas abstraxerit , tum ipsismet facultatem omnem disputandi intercipit , rotamque earum doctrinam præcidit : quæ propterea , ut inter anticipationes habeant sua axiomata , necessarium est , uti & res
qua-

quarum proprietates disquirunt: alioquin &
 solum deesset, quo pedem figere, & arma, qui-
 bus hostem aggredi, & seipsas possent tueri.
 Constans adeo, rataque est Philosophorum
 sententia, ex his nullam eo assurgere, ut
 pronunciata prima & elementa demonstret,
 aut materiem, cujus perscrutatur affectio-
 nes, propugnet. Unde enim suas investi-
 gationes exordiretur, quove dirigeret? Al-
 tius igitur est cum totius humani generis
 hostibus disputatio attollenda. Ad Meta-
 physicam, quam illi adulteratam in commu-
 ne periculum detorquent, eos oportet ad-
 vocare, ut, unde se præstare maxime exul-
 tant, inde apertissime ferant confusionem.
 Etenim ab ea, veluti a summo jugo, fiunt
 scientiarum divortia, quibus ipsa æternas
 rationes inspiciens, & res ab unaquaque
 pro penso enodandas dispertit, & conve-
 nientia ad id muneris principia tribuit; quæ
 ubi circumveniunt, suisque technis invol-
 vunt Sophistæ, eadem illa scientiarum do-
 mina & regina, tamquam ex jure domi-
 nii, officioque defendit, illustrat, & impe-
 tentium fraudes dissolvit. Itaque, ut mem-
 bra corporis languent, vitamque amittunt,
 dum eorum cum corde, a quo omnis vita
 originem ducit, communicatio impeditur;
 sic scientiæ reliquæ, si a Prima Philosophia
 deferantur, quando notiones earum primæ-
 que

que positiones invaduntur, deficiunt, ac spiritum reddunt.

At enim non ea sola ratione, quæ in omnes disciplinas pervagatur, ad continendam hominum consociationem, pacemque communem fovendam suam Metaphysica operam præstat. Est altera, qua ob peculiarem hujusce rei, de qua loquimur, conditionem, illius sibi tutelam assumit, ac Jurisprudentiæ, doctrinæque civili, & morali ex officio subsidio venit. Non sterilia tantum & communissima quædam principia suppeditat: sed jus ipsum naturale & gentium hæc scientiarum humanarum princeps explicandum generali ratione, propugnandumque sibi vendicat. Ipsa siquidem est, a qua illud in duas tribuitur partes; quarum altera jus naturæ *prims*, Stoicis dictum *prima naturæ*, altera jus naturale *secundarium*, quod iidem Philosophi *naturæ consequentia* appellabant, complectitur. Primum ex universo genere a nostra scientia definitur, Divinæ bonitatis participatio, qua creata quæque ad suas perfectiones, & semetipsa tuenda propendent; quod Stoicis iccirco *prima naturæ* sonabat, quia homo nascendo illud edocetur, his sensuum notis, voluptate nempe & dolore, quibus ad sequenda utilia fertur, & noxia devitanda, ut communem cum cæteris animantibus

tibus vitam conservet : qui quando id assequi per alienam injuriam prohibeatur , vi corporis , Divino ad id sibi tributa beneficio , vim nocentem propulsat . Ex quo etiam jure maris & foeminae conjunctionem , liberorum procreationem & educationem oriri Metaphysica cognoscit . Jus alterum naturale a Justiniano ex nostra certe scientia (cujus omnes anteczeptam animo quamdam informationem habemus) definitum est , quod *naturalis ratio inter omnes homines constituit , & apud omnes gentes peraeque custoditur* : quodque hominem instruit , seu quasi instigat & urget ad officia rationi , vitaeque sociali consentanea obeunda .

Quoniam vero hoc geminum jus sedem habet , radicemque in anima , quamquam vires prioris in corpore sint collocatae ; cumque praeterea unum atque alterum necessarium sit & aeternum , & utriusque primordialia semina nostris mentibus natura indita , non arte parata insint ; utrumque profecto Metaphysica singulari quadam ratione considerandum , & ab alienis sophismatis expediendum adsciscit ; non secus atque animam ipsam , cui illud sculptum inhaeret , contemplatur . Cujus namque est fundus , ad eundem ea pertinent , quae in illo innascuntur , maxime si sponte sua &
non

non aliena opera innascantur . Et quæ alia , quæso , scientia præter Metaphysicam , parerit ad ostendendum , licet ambo hæc jura naturæ sint per se immutabilia & æterna , illud nihilominus quod appellatur *prius* , vetari jure voluntario posse ; secus alterum , quod est *secundarium* ? quia nimirum illud non tam præceptum est , quam permissum , non tam debitum , quam licitum ; cum corpus respiciat & sensum , quæ sua natura subsunt corruptioni ; istud contra in ratione positum est , seu verius est ratio ipsa , quæ perpetuo eadem manet , quæque omnibus hominibus edicit , recta agere necessarium esse , vivere autem non esse necessarium . Quæ alia , præter Metaphysicam , scientia demonstraverit , ea , quæ ad jus naturale prius attinent , materiam esse juris voluntarii , hujus vero formam , illa , quæ jus naturale secundarium constituunt ? Sed hæc hodierni instituti non est fufius persequi . Quæ tamen si alicujus auribus durius accinant & insolentiora videantur ; adest Aristoteles Magister omnem auferens dubitationem , quem pro certo habeo ad jus istud naturale animum intendisse , dum in *Ethicis* (a) docuit , civilem
doctri-

(a) lib. 5. *Eth.*

doctrinam a Divina Philosophia principia mutuari . Quare ego non abs re censeo , talem inter disciplinas , quæ hominum societatem & vitam regunt , statui posse nexum , ac veluti propagationem , ut universa civilis scientia per virtutem & justiciam naturalem , tamquam per rivum a Philosophia morum deducatur ; utraque vero ordine quodam , quasi ab uno communi fonte profluat ex Metaphysica , quæ de Deo juris naturalis conditore supremo , & regula æterna pertractat , tum de animo humano ejusdem juris tabula primæva , deque animi mente & ratione , tum demum de ideis , & axiomatis , quæ cognitionem omnem atque actionem promovent .

Hæc porro , quamvis ex se vera existimem , si qui tamen primo aspectu nova putent , mihi valde opportunum fuerit , judicium isthuc adducere viri scientia & eruditione præclarissimi , atque in Jure peritissimi Johannis Baptistæ Vici , (a) qui postquam animadvertisset Jurisprudentiam , quæ omnem societatis rationem digestam comprehendit , ex partibus tribus componi ; Philosophia videlicet , quæ necessarias Juris causas vestigat , Historia quæ Juris voluntarii testis est , ac denique pro-

---

(a) De universi Juris uno principio , & fine .
uno . lib. uno . in proloquio .

\ A A A V A A A /

propria quadam arte Juris ad facta attempe-
randi; tum subjungit, unius Metaphysicæ
opera fieri posse, ut illud firmissimum atque
incommutabile Jus demonstretur, de quo in-
felix arbitrium ademptum sit ambigendi, an
reapse sit justum; proindeque ex illa Juris prin-
cipia accersenda esse; ex illa regulam certam
ac necessariam judicandi, quantum Juri na-
turali gentium leges civiles addiderint, quan-
tum detraxerint; unde & Romanæ Jurispru-
dentiaæ fundamenta fierent explorata. Addit
postremo idem laudatus vir, ingens animo
suo desiderium infedisse experiundi, an Me-
taphysicæ auxilio ejusmodi principia Jurispru-
dentiaæ venari potuisset, in quæ omnia de-
monstrata congruerent: quodque fecit reipsa,
fueritne autem assequutus, Sapientibus judi-
candum relinquo. Mihi equidem haud pa-
rum arbitror profuisse, vel Jurisperiti judicio
comprobasse, Primam Philosophiam in rem
humanæ societatis summa necessitate delidera-
ri. Quam tamen, etsi veram sententiam pro-
ferendi tantus fortasse animus non stetisset,
ne nimium quibusdam viderer ab ipso primo
ingressu res nostras extollere; nili experien-
tia didicissem ab Aquilone erupisse, & in dies
erumpere hominum furias ad leges & jura san-
ctæ societatis abroganda, sicut ad Religio-
nem, quæ est illius arctissimum vinculum,
profligandam, fallentium doctrinarum divul-
ga-

gatione, quas non ex tritis Dialecticorum fallaciis, non ex vitiosa argumentorum forma confarcinant; sed ex rerum ipsarum, primarumque notionum perturbatione, ac meditationibus a communi sensu, & sana ratione remotissimis; quæ Metaphysicam certe, vitiatam autem redolent, cui sola, quæ germana & sincera est, possit occurrere. At tandem omnem temeritatis incurrendæ metum vos ipsi abstulistis, doctissimi Professores, non hujus solum Gymnasii, sed totius orbis literarii lumina splendidissima, quorum prælectiones, quibus me præteritis diebus beatis *, Metaphysicæ, altissimæ videlicet sapientiæ uberri-
ma luce ornatissimas sum admiratus; utpote non a vulgaribus & cuique promptis rationibus, sed a primis usque, & reconditis originibus repetitis, non in cortice sistentes rerum disputandarum, sed illarum latentes, intimas, & principes causas in medium proferentes. Nihil enim, si modo meum iudicium non aspernetur, nihil, inquam, a vobis singulis, pro sua cujusque scientia & arte, non enucleatum, non exquisitum, non profunda & æque soli.

---

* Gymnasium Patavinum in more positum habet, ut designatus Professor prius audiat Professores omnes pro schola dicentes, quam ipse ad docendum ingrediatur.

solida contemplatione subactum , nihil non plenum sapientiæ audiui . Quamobrem factò vestro experiri licuit , quod ratione & auctoritate tenebam, Divinam Philosophiam in scientias omnes, humanasque disciplinas excurrere .

In hanc proinde nullus mihi superest locus ambigendi, quin vos generosi atque studiosissimi Juvenes omnem mentis aciem tota solitudine convertatis; qui, si quo modo fieri possit, ad sublimem vestrorum Professorum gloriam exæquandam contenditis; Sed Tu imprimis Nobilissime atque Spectatissime Pro-Syndice, qui ut eos proxime dignitate contingis, ita ex fama ingenii, optimæque indolis tuæ pro certo habeo, te eorundem Sapientiam avidius æmulari . Quapropter nullum pro parte vestra periculum subesse confido, ut nostra schola unquam solitudinem patiatur; dummodo ego ipse partes officii mei strenue adimpleam; quas me pro viribus adimpleturum audeo etiam hoc ipso ex loco, & coram hoc summæ auctoritatis cœtu meam vobis fidem obligare, quam faxit Deus solvere ut possim cumulatissime; ne & utilitati vestræ & voluntati Principis Augustissimi videar ullo tempore defuisse; neve quemquam illorum pœniteat, qui in causâ fuere, ut mihi hoc onus imponeretur . Quorum e numero, duos imprimis venerabundus suspicio; Te videlicet, quem magna animi alacritate præsentem intueor,

tueor , Senator Amplissime , Delphinæ Gentis grande decus , & ornamentum ; & qui etiam absens tantum ubique valet auctoritate , operum singulari præstantia , & gloria nominis , Patrum tuum Aquilejensem Metropolitam* . Quare vos ambos , cum ob hanc ipsam , tum ob alias multiplices rationes , totamque Domum vestram colam memoria & obsequio sempiterno . Sed dum cogitatione reputo , me , eodem Te auspice , opus adoriri , quo , inter alios , agente illud fuit mihi commissum , animadverto sane , me optare auspicia meliora minime potuisse . Qua de re tanta esset gaudii ; magnitudo , ut eam capere vix animo possem nisi illud inde , multo magis quam dici queat imminueretur , quod Tuas , totiusque Delphinæ Familiæ laudes pro meis votis consequi dicendo non possim ; quibus tamen pro merito celebrandis & omnium Oratorum linguas impares , & omne tempus quis neget fore brevissimum ? vel si ea sola spectentur , quæ nostra ipsorum memoria a Majoribus tuis , atque a Te ipso gesta fuere ; quæque me in eam opinionem adducunt , ut certo credam , Delphinus Heroas ab ipsa procreatione ex peculiari Dei munere Divina Philosophia , hoc est ea sapientia perfundi , qua mirum in modum &

Re-

---

* Dionysium Delphinum Patriarcham Aquilejæ .

Religio procuratur, & humana societas fovetur. Quot enim, per Deum immortalem, Delphinorum Familia, uno eodemque tempore, non protulit Viros, qui sacris simul, atque civilibus rebus, qui Sacerdotio & Imperio, qui Infula & Sacra Purpura; qui denique Sago & Toga tanto cum splendore claruerunt, tanto cum Numinis cultu, Patriæ bono, & commodo privatorum? Mihi crede, Senator Inclyte, tanto dolore afficior, ut pene me pigeat dulcissimæ præsentiae Tuæ, quod verbis complecti non possim, non dicam proavos, abavos, atavos, superioresque antiquissimæ stirpis Tuæ; sed ne ipsum quidem avum, (1) ejusque Fratrem (2) sacri, civilisque Orbis oraculum, ejusdemque Filios, (3) patruos tuos, o quales viros! neque eorumdem merita immortalia, ne, si quem nominavero, cæteris videar fecisse injuriam; quorum singuli tam egregia ediderunt facinora, ut sibi laudem, posteris gloriam, Patriæ felicitatem, qua sacram, qua civilem nunquam intermorituram pepererint. Quid? quod ipsum parentem

---

(1) Andream Delphinum.

(2) Johannem S. R. E. Cardinalem, & Patriarcham Aquilejensem.

(3) Marcum S. R. E. Card. & Episcopum Brixiensem, Nicolaum & Hieronymum Ædis D. Marci Procuratores.

tem (4) tuum, prudentia regiminum, (re-
stem appello. hanc ipsam nobilissimam Ur-
bem) consiliorum maturitate, Legationibus
pluribus ad summos in Europa Reges, tempo-
ribus difficillimis præclarissime obitis, quod-
que longe est difficilior, morum innocentia vi-
rum plane incomparabilem silere compellor;
cujus inter innumera, & maxima, quæ vi-
vens, & moriens (5) in Rempub. contulit
beneficia, illud reliquis antistare existimo,
quod Te, talem ac tantum Filium genuit; per
quem, tuosque Filios, perpetuamque Nepo-
tum seriem, quam Tibi ex animo precor,
nunquam desinet immortalis Reip. prodesse:
Cui Tu ipse ab usque adolescentia jam sum-
mopere profuisti. Testimonio esto quovis alio
majori, vel ultimum navale prælium, in quo
Tu Inviçissime Andrea, tantæ fortitudinis,
tantæque prudentiæ militaris specimina præ-
buiſti, ut, sicut ab intemeratæ fidei testibus ac-
cepi, teterrimi hostes non minus Te formida-
rent, quam strenuum patrum tuum Hiero-
nymum, quem maxime formidabant. Quam
adeo

---

(4) Johannem Delphinum Equitem, qui in Lega-
tione apud Achmetum III. Turcarum Imperatorem,
annum sextum supra septuagesimum agens supre-
mum diem obiit.

(5) Rempub. secundam hæredem testamento re-
liquit, virili familiæ suæ posteritati substitutam.

adeo ergo credibile est, Te, cum adverso mari & vento impedireris, dicere consuevisse : *navigare est necesse, vivere non est necesse* ; cumque prælium instaret : Pro Patria, & Christi Imperio configere & sanguinem dare *est necesse, vivere non est necesse*. Quare nihil dubito, quin, quando se occasio tulerit, Te, facillima deliberatione, Veneti Patres suæ Classi supremo Imperio præficiendum putent, atque summos, qui in Repub. dari possunt, honores aliquando obtineas. Reliquum tantum est, ut, sensu nostro,

(a) *Dj Tibi dent annos, a Te nam cetera sumes ;*

Sint modo Virtuti tempora longa Tue.

Habita est IV. Non. Aprilis MDCCXXXII.

Coram

ANDREA DELPHINO

Patr. Ven. Sen. Urbis Prætoze, ac Pro-Præfecto,

Et

JOHANNE CHRISTIANO HICKL

Nob. Carinthio Artium Profyndico.

(a) Ovid. epist. ad Germ. Cæsar.